

OBSAH

Předmluva k 1. vydání	15
Předmluva ke 2. vydání	17
Předmluva ke 3. vydání	19
I. Organizovanost živých soustav (O. Nečas)	21
1. Teorie systémů a princip hierarchických systémů	24
a) Obecná teorie systémů	24
b) Základní pojmy teorie systémů	25
Pojem systém	25
Chování systémů	26
Třídění systémů	26
c) Hierarchické systémy	27
Základní pojmy	27
Vztahy uvnitř hierarchického systému	28
Stavebnicový princip	29
Vícetupňové regulace	30
2. Hierarchie živých soustav podle složitosti jedinců	31
Nebuněčné organismy	32
Jednobuněčné organismy	32
Mnohobuněčné organismy	33
II. Molekulární a buněčná biologie (O. Nečas, A. Svoboda, M. Červinka, Z. Kolář)	35
A. Buněčná teorie	37
1. Historický vývoj buněčné teorie	37
2. Buňka jako minimální jednotka strukturální, funkční a reprodukční	38
3. Buňka jako systém	39
Tok látek	40
Tok energie	41
Tok informace	42
Buňka je složitý hierarchický systém	43
Principy funkční organizace buňky	44
4. Buňky prokaryotní a eukaryotní	44
B. Biopolymery	51
1. Bílkoviny	51
a) Primární struktura bílkovinné molekuly	52
Aminokyseliny	52
Struktura peptidového řetězce	52

Aminokyselinové složení bílkovin	53
Sekvence aminokyselin	53
b) Sekundární a terciární struktura bílkovinné molekuly	55
c) Podjednotkové bílkoviny	59
d) Funkce bílkovin v buňce	60
Stavební bílkoviny	61
Enzymové bílkoviny	63
Informační bílkoviny	68
2. Nukleové kyseliny	70
a) Primární struktura nukleových kyselin	70
Nukleotidy	70
Struktura polynukleotidového řetězce	71
Primární struktura RNA	72
Primární struktura DNA	73
Kružnicová DNA	74
b) Konformace molekul nukleových kyselin	74
Konformace molekul RNA	74
Konformace molekul DNA	75
3. Polysacharidy	78
Polysacharidový řetězec	78
Struktura molekul polysacharidů	78
C. Paměťový systém buňky	80
1. Buněčná paměť	80
2. Genetická informace a pojem gen	81
a) Pojem gen	82
Strukturní gen	83
Geny pro RNA	83
Regulační oblasti	83
Překrývající se geny	84
b) Negenová DNA	84
c) Metody studia genu	85
Restrikční analýza genu	85
Sekvenční analýza genu	86
Hybridizace DNA	87
3. Buněčný genom	88
a) Prokaryontní chromosomy	89
b) Eukaryontní chromosomy	90
Deoxyribonukleová kyselina	90
Histony	90
Kyselé bílkoviny	91
Struktura chromosomů	91
Počet chromosomů	95
Lokalizace strukturálních genů v chromosomech	95
Jadérko	97
c) Plazmidy	97
Struktura plazmidů	97
Genetická informace nesená plazmidy	98
d) Pohyblivé elementy v genomu	99
4. Exprese genetické informace	101
a) Transkripce	102
Transkripce v prokaryontní buňce	102

187	Transkripce v eukaryotní buňce	105
187	Reverzní transkripce	105
187	b) Posttranskripční úprava RNA	106
187	Posttranskripční úprava rRNA	106
187	Úprava tRNA	106
187	Úprava mRNA	107
187	Editace RNA	110
187	c) Translace, syntéza bílkovin	110
187	Genetický kód	110
187	Ribosomy	112
187	tRNA	114
187	mRNA	115
187	Průběh translace	117
187	Posttranslační modifikace proteinů	121
187	Molekulové chaperony	121
187	5. Regulace genové exprese	122
187	a) Regulace genové exprese u prokaryont	122
187	Strategie syntézy adaptivních proteinů	122
187	Negativní a pozitivní regulace operonu	123
187	b) Regulace genové exprese u eukaryont	125
187	Regulace na úrovni genomu	126
187	Regulace transkripce	129
187	Koordinovaná genová regulace u eukaryont	131
187	Kontrola translace	133
187	Posttranslační kontrola	133
187	6. Zdvojování genetické paměti (replikace DNA)	133
187	Princip replikace DNA	134
187	DNA polymerázy	135
187	Okazakiho fragmenty	136
187	Rozvinování molekuly DNA	137
187	Ukončení replikace lineárních DNA molekul, syntéza DNA v telomerách	138
187	In vitro replikace DNA	138
187	7. Šum v genetické informaci	139
187	a) Mutagenní faktory	140
187	Fyzikální faktory	140
187	Genotoxiny	140
187	b) Genové mutace	141
187	Typy genových mutací	141
187	Důsledky mutací strukturních genů	142
187	Reverze mutací	144
187	Reparace mutací	144
187	Přímá detekce mutací	145
187	Cílená mutagenese	146
187	c) Strukturní aberace chromosomů	147
187	Jednoduché zlomy chromosomů	148
187	Zlomy chromatid	148
187	Dva zlomy v témže chromosomu	148
187	Zlomy v nehomologních chromosomech	148
187	Centromerické zlomy	149
187	d) Numerické aberace chromosomů	150
187	Aneuploidie	150

Polyploidie	150
8. Technologie rekombinantní DNA a klonování genů	151
Rekombinantní DNA molekuly	151
Klonování genů	151
DNA knihovny	154
Genové inženýrství	155
D. Membránový princip funkční organizace buňky	156
1. Molekulární struktura biomembrán	157
a) Chemické komponenty biomembrán	157
Membránové lipidy	157
Bílkoviny biomembrán	158
b) Uspořádání molekul v biomembráně	159
Bimolekulární film lipidů	160
Lokalizace proteinů v membráně	163
Fluidita biomembrán	165
2. Obecný význam membránového principu	167
3. Plazmatická membrána	168
a) Struktura plazmatické membrány	168
b) Membránový přenos	170
Volná difuze	172
Přenos pomocí proteinů	173
c) Endocytóza a exocytóza	179
Endocytóza	180
Exocytóza	182
d) Membránové receptory	183
Chemorecepce	184
Fotorecepce	189
4. Endoplazmatické retikulum	190
Syntéza proteinů na drsném ER	191
Syntéza lipidů v ER	194
Kompartimentace kalciových iontů	195
5. Golgiho aparát	196
Metabolické funkce Golgiho aparátu	197
Sekreční dráha	198
Obecné charakteristiky měchýřkového transportu	199
6. Lyzosomy	202
7. Peroxisomy	203
8. Mitochondrie a chloroplasty	204
a) Mitochondrie	205
Struktura mitochondrií	205
Základní metabolické procesy mitochondrií	207
Mechanismus syntézy ATP na vnitřní membráně mitochondrií	208
Genetický systém mitochondrií	210
Biogeneze mitochondrií	212
b) Chloroplasty	214
Struktura chloroplastů	215
Funkce chloroplastů	215
Chloroplastový genom	216
Biogeneze chloroplastů	217
E. Cytoskeletální princip funkční organizace buňky	218
1. Struktura a funkce cytoskeletu	219

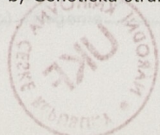
a) Mikrotubuly	220
Proteiny mikrotubulů	223
Struktura mikrotubulů	223
Asociované proteiny	224
Geny pro tubulin a asociované proteiny	224
Morfogeneze mikrotubulů	225
Funkce mikrotubulů	228
b) Mikrofilamenta	229
Bílkoviny mikrofilament	230
Struktura mikrofilament	232
Asociované proteiny	233
Geny pro aktin	233
Morfogeneze mikrofilament	234
Funkce mikrofilament	234
c) Intermediární filamenta	236
Bílkoviny intermediárních filament	236
Struktura intermediárních filament	238
Funkce intermediárních filament	239
2. Molekulové motory	241
a) Molekulární úroveň funkce motorů	241
Struktura molekulových motorů	241
Mechanismus pohybu motorů	243
b) Pohybové buněčné funkce	245
Vnitrobuněčný transport	245
Améboidní pohyb	247
Pohyb kinocilií	249
Svalový pohyb	252
3. Jaderný skelet	253
Jaderný obal	254
Jaderné póry	255
Jaderná matrix	257
4. Membránový skelet	257
5. Exoskelet	258
Extracelulární matrix	258
Buněčná stěna	261
F. Reprodukce buněk	264
1. Buněčný cyklus	265
a) Fáze buněčného cyklu	265
G ₁ -fáze	266
S-fáze	266
G ₂ -fáze	269
M-fáze	269
Cytokineze	273
b) Regulace buněčného cyklu	276
Buněčné kultury	276
Ovlivnění buněčného cyklu vnějšími podmínkami	278
Synchronizace buněk	280
Uzlové kontroly buněčného cyklu	280
c) Regulace buněčného dělení v mnohobuněčném organismu	282
Růstové faktory	283
Význam povrchů pro regulaci cyklu	284

2. Diferenciace buněk	286
a) Úrovně diferenciace buněk	286
b) Genový základ regulace diferenciace	287
c) Vratnost diferenciace	288
3. Nádorová transformace buňky	290
Onkogeny	290
Funkce protoonkogenů a onkogenů	292
Onkogeny kódující růstové faktory a jejich receptory	293
Onkogeny kódující signální transduktory	293
Onkogeny kódující proteinkinázy	294
Onkogeny kódující transkripční faktory	294
Tumor supresorové geny a jejich inhibitory	294
Onkogeny kódující proteiny, které blokují apoptózu	295
Vznik a vývoj nádorů	295
4. Zánik buňky	295
a) Nekróza buňky	296
b) Programovaná smrt buňky	297
c) Problém stárnutí buněk	299
5. Buněčný stres (patologie buňky)	301
a) Odpověď buňky na stres	301
Stupeň poškození buňky	302
Stresové proteiny	302
b) Působení teploty na buňku	303
Působení vysoké teploty	303
Vliv nízkých teplot	304
c) Radiační stres	304
Spektrum viditelného světla	305
Ultrafialové záření	305
Ionizující záření	305
d) Účinek jedů	307
Zásah do syntézy biopolymerů	308
Zásah do membránových transportních funkcí	309
Zásah do energetického metabolismu	310
Zásah do buněčného cyklu	310
III. Biologie virů (O. Nečas)	313
1. Struktura virionů	316
Virové nukleové kyseliny	316
Struktura kapsidy	320
Vnější obal	321
2. Virový genom	322
Rozsah a struktura virového genomu	323
Mutace virů	325
Rekombinace u virů	325
3. Reprodukce virů	326
a) Reprodukční cyklus	326
Adsorpce viru na povrch a proniknutí do buňky	327
Reprodukce virionů	327
Morfogeneze (maturace) virionů	328
Uvolnění virionů z buňky	330
Cytopatologie interakce virus – buňka	330
b) Virogenie	331

180	Lyzogenní cyklus bakteriofága	331
180	Onkogenní viry	332
180	IV. Vertikální přenos genetické informace u mnohobuněčných organismů (R. Janisch, O. Nečas, K. Lenhart)	337
180	A. Rozmnožování a sexuální proces	341
180	1. Nepohlavní rozmnožování	341
180	Vegetativní reprodukční orgány	341
180	Reparativní regenerace	342
180	Polyembryonie	342
180	2. Sexuální proces	342
180	Parasexuální procesy u bakterií	342
180	Sexuální procesy u jednobuněčných eukaryont	343
180	3. Pohlavní rozmnožování	345
180	a) Diferenciace pohlaví	345
180	b) Rekombinace genetické informace při gametogenezi	348
180	Průběh meiózy	349
180	Segregace chromosomů	353
180	Crossing-over	353
180	c) Rekombinace při oplození	354
180	Průběh oplození	355
180	Apomixe	357
180	Oplození in vitro	358
180	4. Cytoplazmatická dědičnost	358
180	Mitochondriální a plastidová dědičnost	359
180	Epigenní dědičnost	359
180	B. Genová regulace ontogeneze	361
180	a) Genová regulace morfogeneze	361
180	Determinační a regulační zygoty	361
180	Diferenciace buněk	363
180	Indukce a represe v embryogenezi	364
180	Aktivace chromosomových lokusů	365
180	Inaktivace chromosomů a jejich lokusů	365
180	b) Homeotické geny a homeoboxy	367
180	c) Ontogeneze pohlaví u savců a člověka	370
180	d) Morfologické vývojové vady	372
180	Teratogenní vlivy prostředí	372
180	Mutanty s malformačním a letálním efektem	374
180	e) Regenerace	374
180	C. Zákonitosti vertikálního přenosu genetické informace u diploidních organismů	376
180	1. Biologický význam diploidie	376
180	2. Obecné principy vztahů mezi geny a znaky	377
180	a) Gen a znak, genotyp a fenotyp	377
180	Gen	377
180	Znak	377
180	Genotyp a fenotyp	378
180	Monogenie a polygenie	378
180	Alely a mnohotná alelie	378
180	b) Metody hybridologické analýzy	379
180	Mendelovy pokusy	379
180	Uniformita hybridů a štěpení v jejich potomstvu	379
180	Nezávislá kombinace alel	380

	Mendelovy zákony	381
	Symbolika genetických schémat	383
c)	Dědičnost autosomální a gonosomální	384
	Dědičnost autosomální	384
	Dědičnost gonosomální	385
d)	Interakce párových alel	386
	Dominance a recesivita	386
	Kodominance	387
	Semidominance	387
	Letální alely	388
e)	Genová vazba	389
f)	Polygenní dědičnost	390
3.	Interakce genotypu a prostředí	391
4.	Transgenní organismy	393
D.	Lidský genom	395
1.	Metody lidské genetiky	395
a)	Genealogická metoda	395
b)	Gemelilogická metoda	397
c)	Populační studie	397
d)	Humánní cytogenetika	399
	Karyotyp člověka	399
	Pruhování chromosomů	401
	Polymorfismus lidských chromosomů	402
e)	Mapování lidského genomu	402
	Metody klasické genetiky	403
	Somatická hybridizace lidských a myších buněk	405
	Hybridizace DNA in situ	405
	Projekt „Lidský genom“	406
2.	Dědičnost specificky lidských znaků	408
a)	Znaky morfologické a biochemické	408
	Autosomální dědičnost	409
	Gonosomální dědičnost	412
	Interakce nealelních genů	414
	Polygenní dědičnost u člověka	414
b)	Imunogenetika	416
	Protilátky	417
	Receptory T-lymfocytů pro antigen	419
	HLA systém (histokompatibilní antigeny)	420
c)	Genová podmíněnost lidského chování	422
d)	Dědičnost v lidské patologii	424
	Choroby geneticky podmíněné	424
	Příklady chorob podmíněných genovými mutacemi	425
	Příklady chorob podmíněných chromosomovými a genomovými mutacemi	431
	Genetická prevence, genová a prenatální diagnostika	433
	Perspektivy genové terapie	435
e)	Regulace genového fondu člověka	437
V.	Biologie populací (M. Hejtmánek)	439
A.	Genetika populací	443
a)	Genetická struktura populace	443
b)	Genetická struktura populace a pohlavní rozmnožování	444

Výběr partnerů	444
Model autogamní populace	445
Model panmiktické populace	445
c) Hardyův-Weinbergův zákon genetické rovnováhy	446
Stabilita genových a genotypových četností	448
Důsledky Hardyova-Weinbergova zákona	448
Uplatnění Hardyova-Weinbergova zákona ve skutečných populacích	448
Gonosomální geny v populaci	449
Příbuzenské křížení	450
d) Vývoj genového fondu populace	450
Selekce u haploidních organismů s nepohlavním rozmnožováním	450
Selekce u diploidních organismů s pohlavním rozmnožováním	451
Adaptivní hodnota genotypu a koeficient selekce	452
Průběh selekce výhodných a nevýhodných alel	453
Genetická adaptace	455
Selekce a medicína	457
Mutační rovnováha v populaci	457
Migrace	458
Genový posun	459
Balancovaný polymorfismus	460
Adaptivní hodnota populace a genetická zátěž	461
Ekogenetika	462
B. Růst populace	464
a) Obecná charakteristika růstu populace	464
b) Regulace růstu populace	465
c) Dynamika vývoje populace	466
Vývoj populace České republiky	466
Růst světové lidské populace	469
C. Globální ekologie	471
a) Problém přelidnění	474
b) Problém potravin	477
c) Problém energie a surovin	478
Neobnovitelné zdroje energie	480
Obnovitelné zdroje energie	481
Zdroje surovin	482
d) Ekologická krize	482
Globální extinkce	485
Teorie trvale udržitelného rozvoje	486
Řešení globálních problémů	488
VI. Evoluce živých soustav (O. Nečas, A. Svoboda)	489
1. Původ života na Zemi	492
a) Prebiotický vývoj	492
Chemická evoluce	492
Vznik prebiotické struktury	493
b) Vznik eobiontů	495
Vývoj metabolismu	496
Vznik genetické informace	497
2. Rekonstrukce vývoje	497
Vznik prokaryontních buněk	497
Vznik eukaryontních buněk	498

444	Vývoj mnohobuněčných organismů	499
444	3. Mechanismy evoluce živých soustav	502
444	a) Přírodní výběr	502
444	b) Vývoj genetické informace	503
444	Variace na úrovni jednoho lokusu	504
444	Rekombinace	504
444	Vývojová hodnota mutací	505
444	Amplifikace genů	505
444	Výměna genů mezi populacemi různých druhů	506
444	c) Vznik druhů	507
444	Pojem druh	507
444	Divergence	508
444	Geografická izolace	508
444	Reprodukční izolace	509
444	d) Evoluce člověka	509
444	Rekonstrukce vývoje	510
444	Vývoj genetické informace člověka	511
444	Genetická odlišnost člověka a dnešních primátů	512
444	Molekulární evoluční markery	514
444	Člověk jako možný zdroj evolučních změn	515
444	VII. Podstata života (O. Nečas)	517
444	1. Vývoj názorů na podstatu života	519
444	Mechanicismus	519
444	Holismus	520
444	Vitalismus	520
444	2. Zobecnění současných poznatků o živých soustavách	522
444	a) Obecné vlastnosti živých soustav	522
444	b) Tok látek, energie a informace	523
444	Tok látek	523
444	Tok energie	523
444	Tok informace	524
444	Komplexní chápání a redukcionismus	524
444	Organizace a entropie	525
444	c) Podstata virů	526
444	d) Definice živé soustavy a podstata života	527
444	Věcný a jmenný rejstřík	529